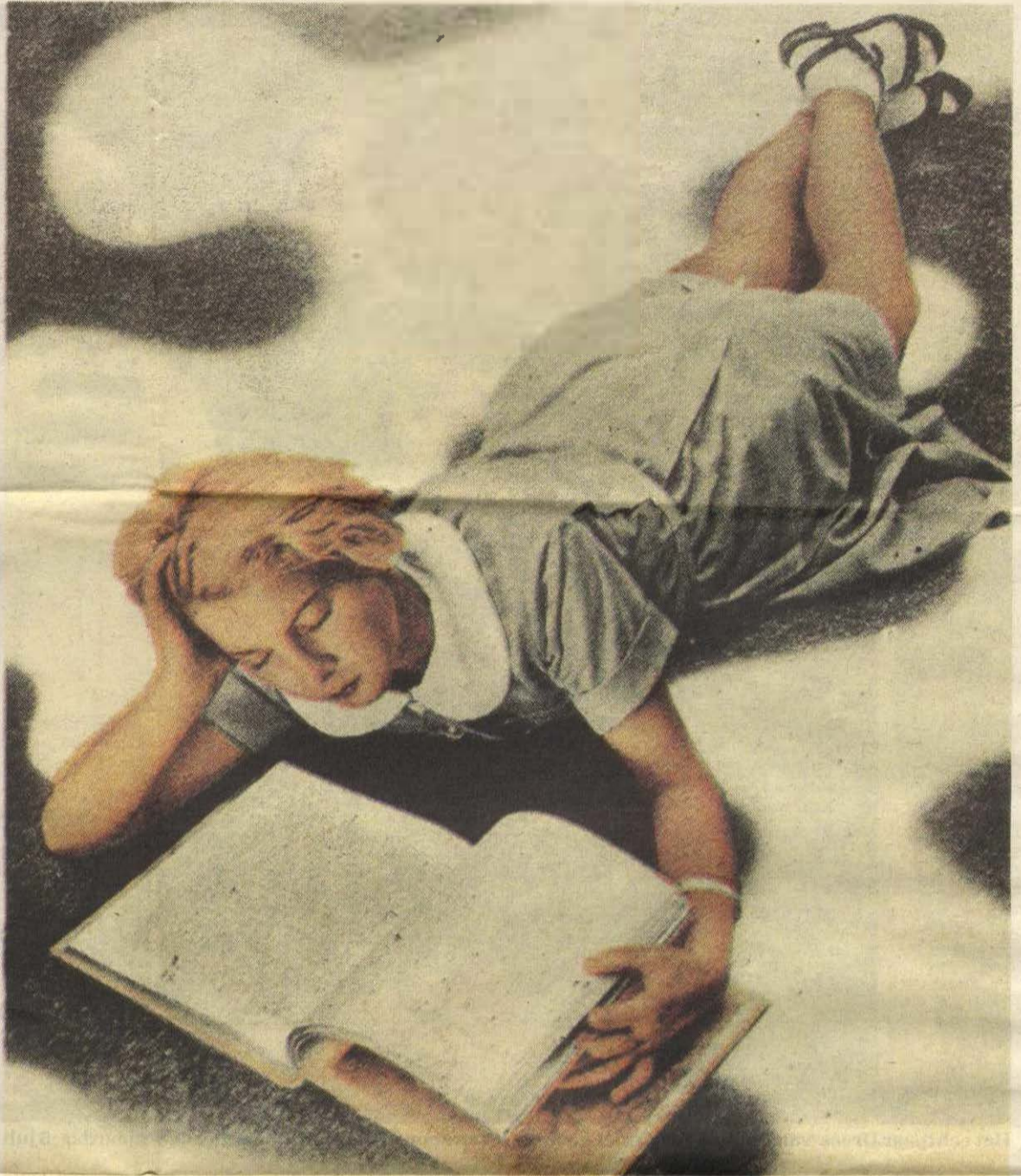

Havanks *De schaduw grijpt in* (1940).

Ritselen, uitgevers in oorlogstijd

Hans Renders, Lisa Kuitert en Ernst Bruinsma (redactie): Inktpatronen, De Tweede Wereldoorlog en het boekbedrijf in Nederland en Vlaanderen
De Bezige Bij, € 39,90.

Ritselen, aanpassen, meebuigen, ervan maken wat ervan valt. Het zijn zo ongeveer de kernbegrippen rond het doen en laten van de bevolking tijdens de bezetting, daar hebben de huidige historici ons meer dan eens op gewezen. En uitgevers in Nederland en België zijn ook maar gewone mensen, blijkt maar weer uit de bundel *Inktpatronen, De Tweede Wereldoorlog en het boekbedrijf in Nederland en Vlaanderen*.

Het boek bevat behalve inleidingen portretten, geschreven door verschillende auteurs, van zestien uitgeverijen: illegale, zoals de Bezige Bij, en openlijk collaborerende, zoals de Amsterdamsche Keurkamer, maar vooral van uitgeverijen waarbij de dagelijkse gang van zaken zo goed en zo kwaad als het kon werd voortgezet.

Daar moesten concessies worden gedaan, zoals het uit de handel nemen van boeken (die van Joodse auteurs of van 'anti-Duits' karakter), maar tegelijkertijd werd toch vaak ook iets van verzet merkbaar: papier dat werd aangevraagd voor een legale uitgave, werd soms gedeeltelijk gebruikt voor publicatie van een clandestien boek. Uitgevers contracteerden (en betaalden) auteurs voor werk dat pas na de oorlog zou verschijnen, maar tegelijkertijd keerde een uitgever als Het Spectrum maandelijks voor onduidelijke werkzaamheden forse bedragen uit aan de invloedrijke

nazi-sympathisant Albert Kuyle. Het Spectrum bleef ook de uitgever van dichter Gabriël Smit, die een functie had bij de Kultuurkamer, de nazi-instelling waar schrijvers en kunstenaars lid van moesten worden als ze in hun vak wilden doorwerken. Maar Het Spectrum zorgde ook voor zes clandestiene bundels van Smit. Kortom, ritselen en aanpassen.

De Vlaamse uitgevers hadden het wat gemakkelijker dan hun Nederlandse collega's. In Nederland was sprake van een burgerlijk bestuur en dat wilde een actieve cultuurpolitiek voeren. In België bleef het bestuur militair en was het aanmerkelijk soepeler. Johan Daisne, sympathisant van het communisme, kon gewoon door blijven schrijven, Louis Paul Boon en Hubert Lampo debuteerden in de oorlog. Curieus: de literaire uitgeverij van Angèle Manteau – toch van een onberispelijke reputatie – gaf ook boeken van fascistoïde figuren uit, zoals van Filip de Pillecijn, die na de oorlog tot levenslang werd veroordeeld.

BOEKENWEEK 1940

2-9 MAART

COLLECTIE UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK AMSTERDAM

Algemene conclusies worden door de eindredacteuren van het boek (Hans Renders, Lisa Kuitert en Ernst Bruinsma) niet getrokken – daarvoor is het onderzoek nog wat te gefragmenteerd – maar dat maakt de verhalen niet minder interessant.

Kees Aarts verdiepte zich in Bruna, ook zo'n uitgever die best bereid was een boek van een fanatieke nazi, Willem W. Waterman, te publiceren naast een aantal clandestiene uitgaven.

Aarts gaat diep in op de lotgevallen van de detectives van H.F. van Kallen (Havank), al voor de oorlog een succesvol auteur. In september 1940 verscheen zijn boek *De scha-*

duw grijpt in met tal van wijzigingen in vergelijking tot het manuscript dat Havank die lente vanuit Frankrijk naar Bruna had opgestuurd. 'Alles wat mogelijkwerijs de Duitse bezetters aanstoot kon geven en voor hen een reden zou kunnen zijn het boek te verbieden, was zorgvuldig weggepoetst.' Plaatsnamen werden veranderd, een bespottende strofe over de Hitlergroetsneuveld, een dialoog tussen spionnen verdween ook. Het was ongetwijfeld de uitgever zelf die hier een mogelijk 'officiële' censor voorwas.

De oorspronkelijke versie van *De schaduw grijpt in* verscheen pas in 1949. Maar in de Zwarte Beertjes

herdrukte men daarna, ongetwijfeld uit onnadenkendheid, de (kortere) oorlogsversie.

Opmerkelijk is het hardhandige verhaal van Sjoerd van Faassen en Salma Chen over uitgever A.A.M. Stols. De uitgever had de naam ook zakelijk principieel te zijn geweest, waarbij zijn arrestatie in juni 1944 een rol zal hebben gespeeld. En zelf sprak hij de berichten hierover niet graag tegen.

In werkelijkheid reageerde Stols niet anders dan zijn collega's op 'de Nieuwe Orde'. Hij beperkte zijn contacten met Duitse autoriteiten niet tot de hoogstnodzakelijke, hij schrapte eigenhandig Jan Camperts sonnet *Rebel, mij hart* uit diens *Sonnetten van Cunara*. Zonder Jan Greshoff erin te kennen streepde hij ook in dienst bundel gedichten.

Stols, die ongetwijfeld anti-Duits was, heeft zich na de oorlog wat al te hard op de borst geslagen, blijkt nu. Uitgaven waarvan hij stelde dat ze verboden waren, waren dat helemaal niet, en, melden Van Faassen en Chen, zijn verhalen over 'contacten met Engeland, het vervalsen van papieren en betrokkenheid bij wapenhandel' zijn waarschijnlijk opschepperij.

De prachtig uitgeven bundel is ook een naslagwerk. Zo bevat die complete fondsljsten uit de oorlog van de besproken uitgevers.

PAUL ARNOLDUSSEN

ADVERTENTIE

HET PAROOL PRESENTEERT DE CHICKLIT COLLECTIE

ZATERDAG 10 JUNI:

In haar schoenen
Jennifer Weiner

Drie mannen en een vrouw
Maira Papathanassopoulou

2 boeken voor maar € 9,90
excl. verzendkosten

KIJK IN DE KRANT VAN ZATERDAG